

И целата тази вжрволица от умни по умни думи, ще си останат само думи без да са в състояние да ни направят ни по добри ни по умни.

Ще се спрем и на някои отделни картини, твърде изотдалеч и твърде неспокойно гледани от автора. На много места авторът чувства силен потрес щом си спомни за психологичната изразност на физиономите на нашата интелигенция. Нема нужда да си много психолог: тя е така плитка и така обидно проста, щото това донекъде, оправдава автора, че не си е задавал труд да я наблюдава по-търпеливо за да може да открие специфичното и художествено ценното в нея. Имайте най малката способност на психолог и желание да надничате през очите на хората в техните души и ви е ще се ужасите от животинската дивост и духовната постнота на тези жалки, кой знае защо, добили човешки образ души. Излезте в празничен ден към папаниерата и погледайте се в физиономииите на този интелигентен поток от хора. Ако не сте поне малко художник и ако не сте вжоржжени с достатъчно великодушие . . . , ако сте духовно слаби като Михайловски, скоро ще потърсите отдиш първата изпречила се кржчма, която все пак не ще да е тжй мрачна, както душите на уж мислящите хора, из които сте се поразходили. — И все пак разходката из чужди души е интересна работа.

Помжчих се горе-доле да характеризирам нравствено религиозните идеи и чувства на Михайловски, отразени в същия фон, в който се откриват най-релефни общественни типове схематизирани в пролога на книгата му. Помжчих се да докажа че за да се получат такива отрицателни, нравствено урудливи образи, не малко е причастна и самата душа на автора, в която като в огледало се отразяват тези изкривени образи. Липсата на активна любов в сърдцето му, която при най слабо съприкосновение с потулените нравствени стимули в душата на покварения човек, жестокостта, неумолимостта на неговото Асирийското боженство са причините на тази крайна уродливост на получените образи. А сега след като по отблизо се вгледахме в по-завършените, по-конкретизираните, образи, които са и същинските герои на тази делнична трагикомедия ще се поспрем върху техната социална психика, което ще ни даде възможност да се доближим по обратен път до социални инстинкт и чувства на автора. На неколко места Михайловски се провиква, че той не може да изтърпи погледа на хората. Това е твърде характерно. Ние сами се помжчихме да отбележим, кое именно кара психолога да се ужасява щом през погледа на нашето поколение се помжчи да надникне в джното на душите, където са скрити моралните ценности на човека. Но тази